

מה בין מסע ומשא

גבריאל סביט: **אנה ואיש הסנונית**, מאנגלית: דנה פלג, דני ספרים 2017, 212 עמ'

שואה שכמותה עוד לא ידעה האנושות. אנחנו כבר יודעים מה עלה בגורלן של ילדות קטנות נטושות בפולין של התקופה ההיא, איך הן שרדו אם שרדו, איך הומתו כשמתו ומה סבלו בין לבין. אבל סביט בשלון; הוא בונה לנו, הקוראים, מציאות אלטרנטיבית ולאנה - מושיע מסתורי. מיד לאחר היעלמו של אביה, אנה פוגשת ברחוב איש גבוה ומזרז שמסכים לצרף אותה למסע שהוא נמצא בעיצומו. איש הסנונית (כך הוא מציג

עצמו בפני הילדה וכך הוא נקרא לאורך כל הספר) הוא דמות חמקמקה, זיקית רבת תושייה המאבחת את המציאות תוך כדי הליכה תרתי משמע; דמות המחליפה זהויות ובגדים על פי טיב העומדים מולה, האיש נופל בכל מקום כמו חתול, על הרגליים. מאנה הוא מבקש שתשיל את זהותה ואינו קורא לה בשמה, מכנה אותה רק 'חמודה'. המסע הנמתח על פני כל שנות המלחמה ועד סוף הספר הוא כמעט מעגלי. השניים מסתתרים בשולי יערות או בשולי ערים עד סוף המלחמה, צועדים לברם, ואך לעתים נדירות הם פוגשים אנשים אחרים למשל כמו חלילן הקלרניט היהודי. באופן חסר היגיון או פשו, שורר בעולמם רק חורף. אין אביה, אין קיץ, אין סתיו. רק עולם קפוא שבו הם שורדים באורח פלא כאילו היו חיות בר. כל הזמן הזה הם נחבאים מחיילים נאצים, מאיזה 'רוע' טהור שאין אנה עומדת ממש על טיבו. למרבה הפלא והפרכה, אף פעם אין הם בסכנה ממשית, אף לא לרגע, אין עדות אפילו לא לכווית קור אחת. בשום שלב, אף שהספר מסופר לסירוגין מתוך תודעתה של ילדה ומתוך תודעתו של מספר יודע כל, אנה אינה מביעה ולו אחד משפע הרגשות האמורים לעלות בלבה ובכבטה של ילדה בת שבע שעולמה והוריה נעלמו באבחה: חרדה, אבל, שיתוק, אימה, עצב. פניקה. כלום.

לזכותו של גבריאל סביט ייאמר שהפרוזה שלו - בדיוק כמו השפה הקולנועית הקסומה (בוודאי בחלק הראשון) בסרט "החיים יפים" של רוברטו בניני - מהלכת קסם. סביט מעצב את תפיסת העולם של אנה באמצעות דיבורו של איש הסנונית, שהוא אדם שגון וחכם, ובעל ראייה אלגורית, עמוסת מטאפורות של המציאות על התרחשויותיה הקשות, ועושה רושם ששניהם, גם סביט וגם איש הסנונית, שמים להם למטרה להעביר לאנה את המלחמה כשהיא אפופה בהילה של קסם, לפזר סביבה אבקת קסמים, בדומה למה שמנסה לעשות גוידו אורפיצ'ה ב"החיים יפים", כשהוא ובנו הקטן ג'וזואה נלקחים למחנה ריכוז. שם האב מספר לילדו שכל מה שקורה סביבו וכל מה שהוא רואה וחווה אינו אלא משחק שבו צוברים נקודות. משם ועד סוף הסרט מרוככות ומרודדות זוועות המחנות ואימהן לכרי מהלכים

מופרכים במשחק שאת כלליו כותב גוידו אורפיצ'ה, שאינו מביא בחשבון את הצד האחר במשוואה: את המציאות, את הרוע, את ההסתברות הפשוטה. כך גם גבריאל סביט באנה ואיש הסנונית. הוא בודה עבור אנה עולם דימויים מושלם להתמודד איתו במציאות החלופית שהוא בונה לה מחומרי מילותיו, מהרהורי לבו: העולם הוא רק יער, הרוסים הם דובים, הנאצים הגרמנים הם זאבים, ובכלל, כל המסע של איש הסנונית עם אנה לא נועד אלא לחיפוש אחר ציפור נדירה. גם בניני וגם סביט אינם מביאים בחשבון את האינסטינקטים הילדיים, את ההתפכחות הבלתי נמנעת שלהם במצבי קיצון כאלה בילדות, את יכולתם לראות נכוחה.

הספר אינו סיפור אגדה פר סה, בוודאי אינו סיפור על קורותיה של ילדה קטנה בשואה, אף לא ניתן לשייכו לסוגת הריאליזם המאגי, אשר בו יש שיווי משקל בין הריאליזם למאגי; שבו לעתים מינון יתר של ריאליזם דווקא הוא-הוא שצובע את המאגיות בצבעים חדים. באנה ואיש הסנונית גם הריאלי וגם המאגי מופרכים - בעיקר, כאמור, מה שקורה בספר ביחס למציאות של תקופת מלחמת העולם השנייה, הוא בלתי סביר בעליל. אילולא נתלה במציאות הספציפית הזאת, של השואה, אולי ניתן היה ליהנות הנאה של ממש מהספר כולו. העודפות והמופרכות השורות עליו אולי היו נסבלות או נסלחות לסופר הצעיר והשפתני - עד גבול מסוים כמובן - מפני שסביט הוא רב מג במילים, בחידות, באלגוריות, בחוכמה אוניברסלית כמו-ננית, בפיוזר 'אמיתות' שנעים לאוזנינו וללבנו לשמוע אותן, מסיבות שונות: בגלל הסימטריה היפה שהוא בונה בין מילים לבין משמעויותיהן, בגלל הצורך שלנו בנחמה, בגלל היופי הסיפורי הנגזר ממהלכי עלילה כמו אגדתיים שאנחנו מתפתים להם שוב ושוב, בילדותנו, כנעורינו וגם כבגרותנו; בגלל צורך אנושי מופלא לשמוע סיפור שבו יש מי שמושך בחוטים, יש מי שמחזיק את המושכות בידי, יש מי שיודע מראש, מה יהיה סוף העלילה.

ואולם, סביט לוקח את ההרשאה הזאת שהוא מקבל מידינו, הקוראות והקוראים הפוטנציאליים, להוליך אותם באף רק כי נעים לנו, צעד אחד רחוק מדי. הוא מנצל אותנו כדי למכור לנו סחורה שתתפורר תחת אצבעותינו ברגע שנבקש לשים עליה את ידנו. ואם ההתפכחות והאכזבה (זהירות ספולר) לא הגיעו קודם, הן בהחלט מגיעות בסיומו של הספר: איש הסנונית פשוט נעלם יום אחד. בלי הסבר. לא בגלל משהו מיוחד. איש אינו יודע למה או לאן. גם לא ברור מה יעלה בגורלה של אנה. זהו סוף פתוח, לא ברור כלל ועיקר, אנגימטי. בריאיון הנזכר למעלה, עם שרה שינדל, מתרץ אותו סביט באומרו, "עבורי,

ההתפעמות שחשתי בקריאת הפרקים הראשונים בספר אנה ואיש הסנונית והאי נוחות הגוברת והולכת שעורר בי המשך קריאתו, הזכירו לי את ההתפעלות וההיקסמות שלי בצפייה בחלק הראשון של סרטו של רוברט בניני, "החיים יפים"; התפעלות והיקסמות שהלכו ונגעשו לרתיעה ולהתנגדות פנימית גוברת ככל שהתפתח בסרט חלקו השני, ה'שוואתי', המופרך בעליל.

ראשית אציין שבסיום קריאת הספר אנה ואיש הסנונית, (באנגלית, בפורמט דיגיטלי) הופתעתי לגלות ברפיו האחרונים סדרת שאלות דידקטיות על תוכנו (לתלמידי תיכון, מן הסתם) שממנה עולה שהספר שקראתי מיועד בעצם לַבְנֹת ולבני הנעורים. סדרת השאלות הזאת אינה מופיעה בספר בתרגומו לעברית, וגם אין שום מקום אחר המציין שהספר מיועד לקהל קוראים צעיר. אניח בצד את הדיון באשר להתאמתו של הספר לקהל היעד הצעיר ואומר רק שלקטלג את אנה ואיש הסנונית כספר נעורים כמוהו כלקטלג את "החיים יפים" כסרט נעורים. שניהם נועדו בעצם למי שמוכן שיוליכו אותו באף למען כמה רגעי קסם מענגים (בהתחלה) שמחיים גבוה: רדוקציה הדרגתית של המציאות לטובת מציאות חלופית, מופרכת מאוד; לרומנטיזציה נואלת של תקופה נוראה כתקופת השואה במלחמת העולם השנייה, קריאה המסתיימת במפח נפש גדול.

גבריאל סביט, שחקן וסופר יהודי אמריקאי צעיר, מעיד על עצמו שהושפע בין השאר מספרים כדוגמת הקוסמים מאת לב גרוסמן חיי פיי מאת יאן מרטל, כלומר ספרי פנטזיה וספרי מסעות קסומים. אלא שבאנה ואיש הסנונית סביט עולה מרצונו על מוקש: המוקש הזה שנקרא 'השואה', שכבר כתבו על מוראותיה, בריאליזם נורא, "עד זר", לטענתו. בתגובה לשאלתה של שרה שינדל, עיתונאית מטעם The Jewish Book Council, הנוגעת לנרטיבים של השואה, סביט מודה שיש לו, "דרגה מסוימת של עייפות מהשואה (במקור: "Holocaust fatigue"). כבר כתבו עליה כל כך הרבה דברים שחוזרים על עצמם לעיפה. להשקפתי, הרבה מזה מתדרדר לפורנוגרפיה של אומללות (במקור: "misery porn") ואני לא מעוניין בכך". אולי גירד בראשו כשתהה במה יוכל הוא לחדש בנושא? עד שמצא: הוא יכתוב על זה סיפור אגדה קסום.

וכך מוליך אותנו סביט בספר הביכורים שלו בקורותיה של ילדה בת שבע בשם אנה (שם) אסוציאטיבי טוב, כמובן, בהקשר של השואה, בקרקוב של 1939. אביה, פרופסור לבלשנות נעלם פתאום והיא מוצאת עצמה נטושה לברה, בפתחה של מלחמת עולם ובפתחה של

חיינו מכיר אדם / שהנה החלה שיבתו מן היריד? מי מאותת לו? ובהמשך מוצעת התשובה בדרך של שאלה: "האם זה במעבר שבין משלי לקהלת?" יש כאן רמז למה שנאמר על שלמה המלך מפי רבי יונתן: "כשאדם נער אומר דברי זמה, הגדיל אומר דברי משלות, הזקין אומר דברי הבלים". בשיר אומרת הדוברת: "אצלנו כאן ועכשו עולם / שנסתכסכו בו שירי-השירים וקהלת / ללא הכר".

שהערב יורד / ובעצמת צהב פתאומי / משתחרר כמעט בפראות מן המעטפת המגוננת / ונצת לקראת הגלוי הסופי של הנית פריחה מאחרת / ואחר כך כה תם ובמלוא החסד / של שעת אור אחרונה כתם השקיעה / עלי המשי הבהיר פרושים בטורגור מלא של שעת פתיחה / בלוריות האבקנים מתמפרות לדבורים האורות / מהן סלים כבדים של אבקת דבש //

הספר הוא על אידיעה ועל האופן שבו האידיעה הזה מלא קסם. אלא שממש אי אפשר לקנות את התירוף הרחוק הזה. אין בסוף הזה שום קסם, לכל היותר תעלול זול, דחוק, שמעליב את האינטליגנציה. ניכר בעליל שלא נדע מה עלה בגורלו של איש הסנונית או מה בעצם היה טיבו של המסע הסתום שלו מן הטעם הפשוט שגם גבריאל סביט, הסופר, אינו יודע אותם. או כפי שכתבה בתגובתה ברשת קייט, המכנה עצמה Paper Fury: "המחשבה שחלפה במוחי כשסגרת את הספר היתה, לרוע המזל, 'ומה לעזאזל זה היה?! ברצינות, אני לא מבינה את הספר הזה. פשוט לא מבינה. אני אפילו לא מבינה לאיזה קהל קוראים הוא נכתב. המספרת היא בת 7... אבל הספר כתוב באופן הספרותי הזה שגורם לי לחשוב שהוא מיועד למבוגרים. אבל הוא משווק כספר לבני הנעורים?! אני מבולבלת. הספר הזה מבולבל. הדבר הכי טוב שאנחנו יכולים לעשות זה להתיישב, לאכול חטיף, ולהיות מבולבלים ביחד".

נראה שתמונת העולם המורכב, שיש בו גם מ"שיר השירים" וגם מ"קהלת", זו תמונת העולם המעוצבת במרבית השירים בספר. נמצא בו שירים שיש בהם ביטוי עשיר לאהבת הארץ, מראותיה ריחותיה וקולותיה, אהבת החיים, וציורים כמו: מרתף תשקות, כיבוש הנקמה, גזעי עצים שעושים אהבה.

וכמו ענן פרפרים שירדו לנוח בשחי הערב הכבדים / שואכים את מהות הרך המפעפעת / ומתמוססת בחלל המלא אור והריים. / לא כבדיות, נרות הלילה הפורחים / המוני לכות פתוחים אל תוך שלות ליל הקץ."

אם נקרא ברצף את שני בתי השיר, בלי המילה הפותחת כל בית, נקבל במפורט ובררך הפשט את תהליך היפתחות הפרח עד בוא קצו. אבל המילה הראשונה בכל בית - "כמו" - היא זו שמנחה את הקורא לראות את כל התיאור בדרך הדרש, בדרך הדימוי, שבו המדמה הוא נר הלילה, אבל המדומה הוא האדם, ש"פריחתו מאחרת". אדם שעוד מעט תמה לו "שעת אור אחרונה", שחונן ב"בטורגור מלא של שעת פתיחה", דהיינו, חונן בלחץ, המקנה לו בזמן הפתיחה, כמו לצמח הגבעולי, את יציבותו המבנית. זה האדם, שבדיוק אז "דבורים אורות ממנו סלים כבדים של אבקת דבש" ו"פרפרים" - - - שואכים ממנו את מהות הרך. זה האדם, שלקראת סופו אינו חש בורד, כי יחד איתו נפתחים כך "המוני לכות פתוחים אל תוך שלות ליל הקץ".

אני מזדהה עם כל מילה. ובכל זאת, לאור כישרון הכתיבה הניכר של גבריאל סביט, ראוי לצפות לספרו הבא ולקוות שהוא יהיה בשל יותר, פחות מתחכם ותפור הרבה יותר טוב.

עדנה שמש

השיבה מן היריד

שרה שוב: **אשא רגלי אל ההרים**, גוונים פתוחים 120, עמ' 2017

כבר בשיר הראשון בשער הראשון בספר - "העונה הפנימית" - מצהירה שרה שוב שהיא אוהבת את הממש. למשל את המדבר, ואוהבת אותו, "לגופו, מדבר פשעצמו", ומוסיפה: "שאנינו השלכה של הנפש" (עמ' 7). ואכן בספר זה, המכיל גם את שיריה של שוב שנכללו בספרה **יוקרת** (1968) ספוגים השירים בחומרים רבים מהמציאות הממשית.

שרה שוב היא מטיילת ומארגנת טיולים בארץ מזה שנים, ושם ספרה "אשא רגלי אל ההרים" תואם היטב לעשייתה זו בחייה הממשיים. הדגש הוא על "אשא רגלי", ובשונה מן הפסוק המקראי "אשא עיני" (מזמור קכ"א), מדובר כאן בהליכה ברגל בנופים ממשיים, גם הרים וגם גיאיות (ראו למשל השיר 'טיול', עמ' 38).

אבל הצהרה לחוד והמעשה השירי לחוד.

שרה שוב כתבה כאן שירה בשפה עשירה ומוסיקלית, שעצם מהותה היא בעיקר מעבר לממשי, והיא כמעט כולה "השלכה של הנפש". אדגים זאת דרך עיון בשיר היפה 'נר הלילה' (עמ' 10):

"כמו נר הלילה בתנועה עזה / להפתח לפני

נמצא בו גם שירים ברוח "הבל הבלים הכל הבל", הן במובן הפסימי והניהיליסטי, כמו בשירי הפרק "על מות", והן במובן האופטימי, לפיו יצירה ניונה מ"אחיזה במילים", שאותה הדוברת אינה רוצה לאבד (עמ' 40).

שיר קצר, שמייצג את רוח שיר השירים עם רוח קהלת, הוא השיר המופיע בעמ' 41: "כך או אחרת, הרי הכל ידוע / ורק אל תקח ממני את העכשיו הפתוח / את האני המתנחש בתוכי / את כל מה שמתערבל באהבה / את מה שאפשר לתת ואת מה / שמתר לקחת".

מדור מיוחד בספר הוא הפרק "שבע פעמים". הפרק מכיל 13 שירים, שמתייחסים לדמויות ולאירועים ממקורות ישראל, בעיקר מן התנ"ך (עמ' 55-74). ליד חלקם של השירים מובאים ציטוטים מן המקורות שאליהם מתייחס השיר. כך יכול הקורא לחוש את המקורות של העיצוב השירי שניתן בספר זה למופיע במקורות. אהבתי במיוחד את שיר הקינה, שנושאת כאן בגוף ראשון דינה בת יעקב (עמ' 58), הנערה שהתנ"ך רק מזכיר אותה, ואינו מתייחס, כמוכע כאן בשיר, לא לכאביה ולא לכעסה על אחיה, שפעלו במרמה, והותירו אותה אומללה: "דיני נחתם לערירות / לעזיבות עולם / ואני עודני ילדה".

לא ארחיב את הדיבור על שירי הספר הראשון **יוקרת**, אך אומר שהדפסתו שוב בספר היא מעשה נכון. ראשית משום שהספר, שאזל, נגאל כך מנשייה. שנית משום שהדפסת השירים שראו אור בשנת 1968 לצד השירים שרואים אור לראשונה בשנת 2017, מעוררת עניין ומאפשרת השוואה בין שני הספרים. התוצאות עשויות להיות מעניינות הן לגבי שרה שוב כמשוררת, והן לגבי משוררים ושירה בכלל.

יפה בנימיני

לצד שירים שהם למעשה "השלכה של הנפש", נמצא שירים שהם "השלכה של השכל". אלו שירים שמציבים שאלות. בחלקן הן שאלות ארס-פואטיות, כגון: "איך פותבים שיר על הכף לחיות / איך מפיקים משמעות ממה שיש ולא מן החסד / לא מן הפעם, ולא מן העליבות?" (עמ' 18); "האם עלי לכות כפא כדי לכתב שיר?" (עמ' 19).

ברובן אלה שאלות שכמעט כל אדם בגיל הבוגר שואל את עצמו, כמו: "מה ישאר ממך וממעשיך לשעבר כשתהיי קטע / של עפר בתוך העפר של בית הקברות המקומי / אנשים ידברו עליך כשתהיי פחות פלום מאויר ריק? / איפה היית כשהעולם רבץ לפתחך מתוך כמו אהבה מתרת" (עמ' 32);

"להאבק או לא להאבק? איך לנוט את החיים / קצרי הטוח שאני מחזיקה בגופי? / היכן להשקיע את ההתבוננות? ההתמסרות? / היצירה? - בעולם? בתקון העולם? / במהות החמקמקה של עצמייתי?" (עמ' 33).

שיר שכולו שאלות הוא 'השיבה מן היריד' (עמ' 42); השאלה הפותחת את השיר היא: "מתי בדרך